

כורך

הלל היה כורך

הלל היה כורך זכר למקדש: הגמ' בפסחים קטו. נאמר: 'הכי אמר הלל משמיה דגמרא לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא'. ולכן אחר שאכלן בנפרד יש לכורכן ולאוכלן כאחד זכר לאכילתם במקדש. ומבואר בגמ' שחלקו עליו רבנן וס"ל שיוצא יד"ח אם כרכן כאחד, אלא דאין חיוב לאכלן כאחד, לעומת הלל שהצריך לאכלן כאחד בכדי לצאת יד"ח (ראה תוס' 'אלא'). ומסיקה הגמ': 'השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל'.

התוס' כתבו בד"ה 'אלא' ש'אי הוה קיימא לן כהלל הוה עבדינן הכי מצה לחודא, והדר מצה ומרור בכריכה. כיון שצריך לעשות מדרבנן מצות כריכה כהלל הוה דרבנן ודרבנן'. דהיינו לשיטת הלל יכלו לאוכלו בכריכה מיד אחר קיום מצוות אכילת המצה מדאורייתא.

ואילו ברמב"ם נראה דלא כן, שכן בהל' חו"מ ה"ו כתב סדר אכילתו בזמן המקדש כשיטת הלל (כן באר הראב"ד שם), ובהלכה ח פסק: 'מברך על אכילת מצה... וחוזר ומברך על אכילת מרור... וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש'. הרי שסבר בשיטת הלל שיש לאכול בזה"ז את המרור בנפרד קודם לכריכה, ולא לכרוך מיד אחר אכילת המצה.

וביאור מחלוקתם כתב בשער אפרים סי' נד בדעת הרמב"ם שכיון שהכריכה אינה מעכבת, הרי הוא מבטל את המרור שמצווה בו מדרבנן, במצה שכבר יצא יד"ח בה ונמצא שהמרור שלו בטל בדבר הרשות ולא יוצא בו יד"ח. אולם התוס' חלקו ע"כ וס"ל שבשל מצוות הכריכה יכול לאכלן כאחת והוי אכילת מצווה ולא נחשב כמבטל אכילת מצווה באכילת רשות.

ואפשר לבאר עוד דנחלקו בגדר אכילת המרור, שכן בשו"ע הרב בסי' תעה, טו כתב: 'מצות מרור... בזמן הזה אינו אלא מדברי סופרים שתיקנו זכר למקדש'. הרי שחיוב אכילת המרור הוא רק משום זכר למקדש, וע"כ ס"ל לתוס' שיכול לאוכלו בכריכה עם המצה כזכר למקדש. אולם הרמב"ם ס"ל שמצוות אכילתה מדרבנן היא ולא תוקנה כזכר למקדש, וע"כ אינו יכול לקיים מצוותו בכריכה עם דבר רשות. ונראה דנחלקו בגדר מצוות המרור שכן התוס' בדף קכ. בד"ה 'כל' למדו מהנאמר בדף צו. על ערל שמתו אחיו מחמת מילה 'כל ערל לא יאכל בו', דווקא מפסח התמעט אולם אוכל הוא מצה ומרור. ומצאנו דרש"י בדף צא: ד"ה 'לית ליה' סבר כן שיש חיוב באכילת מרור גם ללא אכילת הפסח, שכן כתב: 'וכשם שנשים באכילת מצה חובה הכי נמי במרור'. הרי שלמרות שפטורות מקרבן פסח, חייבות במצה ומרור. ברם הרי"פ פרלא במ"ע לג הביא מהגדת מעשה נסים שהביא מתשו' בן הרמב"ם שהפסוק מיעט את הערל אף ממרור, ויכול לאכלה רק

כאכילת רשות. הרי דלתוס' בזמן הבית יש חיוב לאכול מרור בפנ"ע מדאו', אף בלא שאוכל עמו קרבן פסח, ומשחרב הבית בטל החיוב, ובוה"ז מצוות אכילתה היא רק כזכר למקדש. ואילו לרמב"ם אין חיוב לאכול מרור אלא רק עם קרבן פסח, וחיוב רמי מדרבנן גם בזה"ז לאכלו אף בלא קרבן.

אולם הפרמ"ג בסי' תעה משב"ז סק"ז כתב כי לרמב"ם בהל' חו"מ ה, ו דסבר דבזמן הבית היה חיוב לאכול בכריכה את המצה ומרור בלבד ללא הפסח, הרי חיוב זה נוהג אף האידנא ולא מדרבנן בלבד. ורק לסוברים שהפסח היה נאכל בכריכה, החיוב כיום הינו מדרבנן. ומבאר כן את דברי התוס' שאפשר לקיים את דין מצוות המרור בכריכה לאחר קיום מצוות אכילת מצה, שכן דין הכריכה הינו חיוב גמור אף האידנא, ולכן אכילת המצה אינה רשות, ואינה מבטלת את מצוות המרור. ולדבריו אף לתוס' מצוות אכילת המרור היא מדרבנן.

אמנם בהג' דברי חיים על הברוך טעם בשער התערוכות א באר בדעת הרמב"ם כרבנן ולא כהלל, אלא שהחמיר כשיטת הלל לאוכלן בנפרד ורק אח"כ לאוכלן יחדיו בכריכה. ובכך מובן מדוע לא כתב הרמב"ם שהפסח נאכל גם בכריכה, שכן לרבנן אין לאכול הפסח עם שאר אכילות שיבטלוהו, ורק במצה ומרור אפשר להחמיר לאוכלן בכריכה. ולדבריו אין מחלוקת בין הראשונים בדעת הלל אם ניתן לכרוך מיד אחר אכילת מצה, ולצאת בכך ידי מרור.

דיני הכריכה

אם צריך שיעור בכריכה: הגר"ח סולוביצ'יק בסטנסיל בסי' מב כתב שהפסוק 'בערב תאכלו מצת' נאמר על אכילת מצה שלא באה עם הפסח (בוה"ז, בדרך רחוקה, ערל, טמא וכו'), אך למצה הנאכלת עם הפסח אין לה שיעור ויוצא אף בפחות מכזית. ולפי"ז אין צריך שיהא בכל מין בכריכה כשיעור כזית. שכן הכריכה נאכלת זכר למקדש, ובאכילתה במקדש לא היה צריך כזית במצה ובמרור, ואזי גם לנעשה לזכרה לא יהא צריך כזית מכל מין. ועוד, שאין מברכין עליה ואין להצריך כשיעור מצד הברכה, כפי שדרש הרא"ש במרור (כן דייק השאגת אריה בסי' ק, ודלא כחת"ס בסי' קמ). וכן נקט בהגדת מעשה נסים עמ' נג. שנאמר 'אכלוהו' ולא יאכלום, משמע שאין דין 'אכילה' אלא באכילת הפסח. והאג"מ אר"ח ח"ה סי' סו הקשה שהברכה מתייחסת גם על הכריכה). אך יתכן ובדינו של הלל לעשות זכר למקדש, טמונה גם תקנה מחודשת וחיוב בגדרי אכילה כשיעור, וכן הצריך הטור בסי' תפו. ובדברי הגר"ח האלו יש ליישב תמיהת הראשונים על הרי"ף בדה"כ. מדפי הרי"ף שכתב שאם אין לו אלא כזית מצה משומרת אחת, יאכלנה בסוף לאפיקומן, ואח"כ יאכל כורך מצה ומרור. ותמהו הכל (הר"ן שם, בעה"מ בעמ' כה. שם, והרא"ש פ"י סי' לה) ומניין יהא לו מצה לכורך אחר שאכלה למצוותו. אך אם אכן לא בעינן שיעור מצה לכורך, שפיר יכול לאכול חתיכת מצה עם המרור, ויעלה לו לכורך.

לכרוך מצת האפיקומן: הגמ' אומרת שמצווה מדאר' מתבטלת ע"י מצווה מדרבנן, וכן מעשה רשות מבטל מעשה מצווה. והנה האפיקומן נאכל זכר לפסח, וכן הכריכה נאכלת זכר לפסח ושפיר יכול לקיימן כאחד. אלא שאם צריך לצאת יד"ח מרור באכילה זו, הרי יש לדון בחיוב המרור. שלשו"ע הרב בסי' תעה, טו המרור נאכל זכר למקדש, וא"כ יכול לאוכלו באכילה שחיובה משום זכר למקדש. אולם אם חיוב אכילת המרור הוא מדרבנן, ולא לשם זכר למקדש, אזי הכריכה מעכבת ומבטלת את אכילת המצוה. וראה שר' שלמה איגר בסי' כ דן לגבי מי שאין לו אלא קזית מרור, אם יאכלנו בכריכה עם האפיקומן. והסיק שמצת אפיקומן נאכלת משום זכר לנס ולא כמצווה, וע"כ תבטל אכילתה את אכילת המרור.

טעם הטבלת המרור בכורך: הרמב"ם בפ"ה, ה כתב: 'חוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה, זכר למקדש' וכ"כ ר' שמעיה בשם רש"י הובאו בטור בסי' תעה והרא"ש והאגור הובאו בכ"י שם. הרמ"א שם, א כתב בשם האבי עזרי שחולק ע"כ ולא הצריך להטביל בחרוסת בכורך. ותימה, שהרי טעם הטבלת ירקות הינו משום הקפא, הארס כמבואר בדף קטו:, ומדוע הרמ"א לא הצריך להטביל את המרור בכורך. הלבוש, הגר"א והמשנ"ב בס"ק יח כתבו בטעם הדבר שכיון שאוכלו עם המצה ליכא עוד סכנה.

ומדברי ר' יונה ניתן ללמוד טעם חדש, שכן ר' יונה הובא ברא"ש בפסחים פ"י ס"ו כה כתב שא"צ להטביל הכרפס שכן נועד להיכרא בלבד ואין חיוב באכילתו וע"כ אין חוששין לסכנה, אולם טיבול שני שהינו מצווה, חששו לסכנה ותקנו להטבילו בחרוסת. לפי"ז י"ל בדעת הי"א ברמ"א, שא"צ להטביל בכורך משום שהוא מדין זכר למקדש בלבד ואינו מצווה. ולרמב"ם ולדעמיה שהצריכו טיבול בכורך, צ"ל שאמנם טעם התקנה הינו משום זכר למקדש, ברם תוקנה ועוגנה התקנה כחיוב אכילה וכמצווה ולכן צריך להטבילה. ועוד י"ל, דס"ל שלעולם מטבילין מפני הסכנה אף באכילה שאיננה חיוב. אך ראה ברא"ש פ"י ס"ו כו שמטבילין המרור בחרוסת בעת אכילת הכורך, דומיא דכריכתו של הלל שאכלה לאחר שהטבילה: 'זכריכה זו יש לעשות בחרוסת דהלל לא היה מטבל בחרוסת כי אם בטיבול זה'. וכן כתב שם בהלכות פסח בקצרה: 'שכך היה הלל עושה'. וכ"כ האבודרהם בסדר ההגדה: 'וטובלו בחרוסת, שכך היה הלל עושה'. כן כתב מהרי"ל בסדר ההגדה: 'וז"ל סמ"ג, רבינו יחיאל היה טובל הכריכה גם בחרוסת דמאחר דה"י זכר להלל עבדינן כהלל'. ולפי"ז יש עניין מחודש להטביל בכורך, ולא מטעם הקפא, אלא זכר למעשה הלל.